

Ρολάν Μπαρτ

Αποσπάσματα του ερωτικού λόγου

*Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα, 1977
μετάφραση Βασίλης Παπαβασιλείου,*

Ο Ρολάν Μπαρτ έγραψε για το συγκεκριμένο βιβλίο: "Η αναγκαιότητα του παρόντος βιβλίου βασίζεται στην ακόλουθη εκτίμηση: ο ερωτικός λόγος χαρακτηρίζεται σήμερα από μια άκρα μοναξιά. Το λόγο αυτό τον μιλούν χιλιάδες υποκείμενα (ποιος ξέρει, άραγε;), αλλά δεν τον στηρίζει κανείς. Τον έχουν εγκαταλείψει πλήρως οι περιρρέουσες γλώσσες, οι οποίες ή τον αγνοούν, ή τον υποτιμούν, ή τον χλευάζουν. Έτσι, ο λόγος αυτός βρίσκεται αποκομμένος, όχι μόνο από την εξουσία, αλλά και από τους μηχανισμούς της (επιστήμες, γνώσεις, τέχνες). Όταν ένας λόγος παρεκκλίνει κατ' αυτό τον τρόπο, συρόμενος από την ίδια του τη δύναμη, προς την κατεύθυνση του ανεπίκαιρου, και φέρεται εκτός πάσης αναγκαιότητας, δεν έχει άλλη επιλογή: πρέπει να αποβεί ο τόπος, ο ισχυρότατος έστω, μιας κατάφασης. Η κατάφαση αυτή είναι, εν ολίγοις, το θέμα του βιβλίου που εγκαινιάζεται εδώ".

(Αποσπάσματα)

...Το σ' αγαπώ δεν έχει χρήσεις. Η λέξη αυτή, όπως και οι λέξεις που προφέρει το παιδί, δεν υπόκειται σε κανένα κοινωνικό καταναγκασμό. Μπορεί να είναι μια λέξη θεσπέσια, επίσημη, ανάλαφρη• μπορεί όμως να είναι και μια λέξη ερωτική, πορνογραφική. Από κοινωνική άποψη πρόκειται για μια λέξη-μπαλαντέρ.

Το σ' αγαπώ δεν έχει αποχρώσεις. Καταργεί τις εξηγήσεις, τις διευθετήσεις, τις βαθμίδες, τις λεπτολογίες. Κατά κάποιον τρόπο - άμετρο παράδοξο της γλώσσας -λέγοντας σ' αγαπώ είναι σαν να παραδέχομαι ότι δεν υπάρχει κανένα θέατρο της ομιλίας, και ότι η λέξη αυτή είναι πάντα αληθής (δεν έχει άλλο αναφερόμενο από την προφορά της: είναι ένας τελεστικός γλωσσότυπος).

Το σ' αγαπώ δεν έχει πέραν. Είναι ή λέξη της δυάδας (μητρικής, ερωτικής)• μέσα της, καμιά απόσταση, καμιά παραμόρφωση δεν έρχεται να χαράξει το σημείο- δεν είναι μεταφορά κανενός πράγματος.

Το σ' αγαπώ δεν είναι φράση: δε μεταβιβάζει ένα νόημα, αλλά αγκιστρώνεται σε μια οριακή κατάσταση: "αυτήν όπου το υποκείμενο αιωρείται σε μια σχέση αντικατοπτρισμού με τον άλλο". Είναι μια ολόφραση.

(Μόλο που λέγεται δισεκατομμύρια φορές, το σ' αγαπώ κείται εκτός λεξικού• είναι ένα σχήμα λόγου που ο ορισμός του δεν μπορεί να υπερβεί την απλή τιτλοφόρηση.)

...Κι όλα αυτά τα "σ' αγαπώ" "κι εγώ" που ειπώθηκαν ή δεν ειπώθηκαν, που υπονοήθηκαν ή όχι, που απαξιώθηκαν ή όχι, που έμειναν μετέωρα σε μισάνοιχτα χείλη πόσο φροντίσαμε να τα "ερμηνεύσουμε", να δούμε μέσα μας πόσα πραγματικά σημαίνουν, τι μας γεννούν και τι μας "κλέβουν"; Κι η θανατηφόρα "εκλογίκευσή" τους, που τελικώς μας οδήγησε; Μέχρι το θάνατό μου θ' αναρωτιέμαι και θα σκάβω.

...Γιά πολύ καιρό μετά από τόν κατευνασμό τής ερωτικής σχέσης, διατηρώ τή συνήθεια νά παραισθάνομαι τό πλάσμα πού αγάπησα: μερικές φορές νιώθω καί πάλι άγχος γιά ένα τηλεφώνημα πού καθυστερεί καί, σέ κάθε απρόσκλητο τηλεφωνικό συνομιλητή, νομίζω πώς αναγνωρίζω τή φωνή που αγαπούσα: είμαι ένας ακρωτηριασμένος πού εξακολουθεί νά τού πονά τό κομμένο του πόδι.

- «Είμαι ερωτευμένος;» -Ναι, αφού περιμένω». Ο άλλος δεν περιμένει ποτέ. Μερικές φορές θέλω να υποδυθώ αυτόν πού δεν περιμένει• επιχειρώ να απασχοληθώ κάπου αλλού, να φτάσω καθυστερημένος. Μα στο παιχνίδι αυτό βγαίνω μονίμως χαμένος. Ότι κι αν κάνω, στο τέλος αποδείχνομαι και πάλι αναπασχόλητος, συνεπής στο ραντεβού –και μάλιστα πριν από την καθορισμένη ώρα. Η μοιραία ταυτότητα του ερωτευμένου δεν είναι άλλη απ' αυτήν: είμαι αυτός που περιμένει.

- Κι όλα αυτά τα "σ' αγαπώ" "κι εγώ" που ειπώθηκαν ή δεν ειπώθηκαν, που υπονοήθηκαν ή όχι, που απαξιώθηκαν ή όχι, που έμειναν μετέωρα σε μισάνοιχτα χείλη πόσο φροντίσαμε να τα "ερμηνεύσουμε", να δούμε μέσα μας πόσα πραγματικά σημαίνουν, τι μας γεννούν και τι μας "κλέβουν"; Κι η θανατηφόρα "εκλογίκευσή" τους, που τελικώς μας οδήγησε; Μέχρι το θάνατό μου θ' αναρωτιέμαι και θα σκάβω.

- ΑΤΟΠΟΣ. Το αγαπημένο πλάσμα αναγνωρίζεται από το ερωτευμένο υποκείμενο ως «άτοπο» (χαρακτηρισμός του Σωκράτη από τους συνομιλητές του), δηλαδή μη ταξινομήσιμο, σφραγισμένο από μια αδιάκοπα απρόβλεπτη πρωτοτυπία. Συλλαμβάνω την ατοπία του άλλου στο πρόσωπό του κάθε φορά που διαβάζω εκεί πάνω την αθωότητα του, τη μεγάλη αθωότητά του: δεν ξέρει τίποτα για το κακό που μου κάνει ή, για να το πω με λιγότερη έμφαση, για το κακό που μου χαρίζει. Ο αθώος δεν είναι, μήπως, μη ταξινομήσιμος (και άρα ύποπτος για κάθε κοινωνία, η οποία «βρίσκει τα νερά της» μόνον εκεί όπου μπορεί να ταξινομεί Λάθη); Η ατοπία, ως αθωότητα, αντιστέκεται στην περιγραφή, στον ορισμό, στη γλώσσα, στη γλώσσα που είναι μαγιά, ταξινόμηση των Ονομάτων (των Λαθών). Ο άλλος, ως ατοπικός, κλονίζει τη γλώσσα: αδύνατον να μιλήσεις περί αυτού και επ' αυτού. Κάθε κατηγορημα είναι κίβδηλο, οδυνηρό, άστοχο, ενοχλητικό: ο άλλος είναι απροσδιόριστος.

-Η ατοπία του έρωτα, το ιδιαίτερο, δηλαδή, χαρακτηριστικό του που τον κάνει να εκφύγει απ' όλες τις περί αυτού διατριβές, έγκειται μάλλον στο ότι, δεν είναι δυνατό να μιλήσεις γι' αυτόν παρά μόνο σύμφωνα μ' ένα αυστηρό προσφωνητικό καθορισμό. Και τούτο ισχύει τελεσίδικα. Στο λόγο περί έρωτος, άσχετα με την ειδολογική του υπόσταση -φιλοσοφικός, γνωμικός, λυρικός ή μυθιστορηματικός- υπάρχει πάντα ένα πρόσωπο στο οποίο απευθύνεσαι, έστω κι αν αυτό έχει περιέλθει σε κατάσταση φαντάσματος ή αναμενόμενου πλάσματος. Κανείς δεν έχει όρεξη να μιλήσει για τον έρωτα σαν δεν υπάρχει κάποιος για τον οποίο να το κάνει)

Αναδημοσίευση από koutipandoras.gr/

Ο Θάνατος του Συγγραφέα

Αποσπάσματα από το δοκίμιο του

Rolan Barthes, “Ο θάνατος του Συγγραφέα”, 1968

από το βιβλίο “Εικόνα – Μουσική – Κείμενο” εκδόσεις “Πλέθρον” σε μετάφραση Γιώργος Σπανός

[...] Μόλις ένα γεγονός είναι αφηγημένο, για σκοπούς μη “μεταβάσιμους”, και όχι πια για να επενεργήσει ευθέως πάνω στην πραγματικότητα, δηλαδή, τελικά, έξω από κάθε λειτουργία άλλη από την ίδια την άσκηση του συμβόλου, γίνεται τότε αυτή η απαγκίστρωση, η φωνή χάνει την προέλευσή της, ο συγγραφέας μπαίνει μέσα στον δικό του θάνατο, αρχίζει η γραφή.

[...]

Στις εθνογραφικές κοινωνίες, το αφήγημα δεν το επιφορτίζεται ποτέ ένα πρόσωπο, αλλά ένας διαμεσολαβητής, ένας “σαμάν” ή ένας απαγγέλων, του οποίου μπορούμε το πολύ πολύ να θαυμάσουμε την “επίδοση” (δηλαδή τον δαμασμό του αφηγηματικού κώδικα), ποτέ όμως τη “μεγαλοφυΐα”. Ο συγγραφέας είναι ένα σύγχρονο ιστορικό πρόσωπο, που έχει ασφαλώς παραχθεί από την κοινωνία μας, στο μέτρο που, βγαίνοντας από το Μεσαίωνα, με την αγγλική εμπειριαρχία, το γαλλικό ορθολογισμό, και την προσωπική πίστη της Μεταρρύθμισης η κοινωνία αυτή ανεκάλυψε τη γοητεία του ατόμου, ή, όπως το λένε με περισσότερη επισημότητα, του “ανθρώπινου προσώπου”. Είναι, άρα, λογικό το γεγονός ότι, στο χώρο της λογοτεχνίας, ο θετικισμός, σύννοψη και κατάληξη της κεφαλαιοκρατικής ιδεολογίας, είναι που έδωσε την πιο μεγάλη σημασία στο “πρόσωπο” του συγγραφέα.

[...]

Η απομάκρυνση του Συγγραφέα (ακολουθώντας τον Μπρεχτ, θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για μία αληθινή “αποστασίωση”, με τον Συγγραφέα να μικραίνει, σαν μία μικρή κούκλα, πέρα, στην άκρη της λογοτεχνικής σκηνής) δεν είναι μόνο ένα ιστορικό γεγονός ή μία πράξη γραφής: μετατρέπει εκ βάθρων το σύγχρονο κείμενο (ή – το ίδιο πράγμα – το κείμενο γίνεται, και διαβάζεται, εφεξής έτσι που, από αυτό, σε όλα του τα επίπεδα, να απουσιάζει ο συγγραφέας). Πρώτα πρώτα ο χρόνος δεν είναι πια ο ίδιος.

[...]

Ο Συγγραφέας θεωρείται ότι τρέφει το βιβλίο, δηλαδή, ότι υπάρχει πριν από αυτό, σκέφτεται, υποφέρει, ζει γι' αυτό. Είναι, με το έργο του, στην ίδια σχέση προγενέστερου, την οποία διατηρεί ένας πατέρας με το παιδί του. Εντελώς αντίθετα, ο σύγχρονος γραφέας γεννιέται ταυτόχρονα με το κείμενό του.

[...]

Δεν υπάρχει άλλος χρόνος εκτός από το χρόνο της ατομικής διατύπωσης, και το κάθε κείμενο γράφεται πάντοτε εδώ και τώρα.

[...]

η ατομική διατύπωση δεν έχει άλλο περιεχόμενο (άλλο σημαινόμενο) από την πράξη, μέσω της οποίας “προφέρεται”: κάτι σαν το Εγώ δηλώ των βασιλέων ή το Εγώ ψάλλω των πολύ παλιών ποιητών.

[...]

Διαδεχόμενος τον Συγγραφέα, ο γραφέας δεν έχει πια μέσα του πάθη, κέφια, αισθήματα, εντυπώσεις, αλλά το απέραντο εκείνο λεξικό, απ' όπου αντλεί μια γραφή, που δε σταματά ποτέ: η ζωή δεν κάνει τίποτα άλλο από το να μιμείται το βιβλίο, και το ίδιο το βιβλίο δεν είναι παρά ένα πλέγμα σημείων, μία μίμηση ωθούμενη προς τα πίσω εις το άπειρον, και που χάνεται στα βάθη του χρόνου.

[...]

Υπάρχει όμως ένας χώρος όπου η πολλαπλότητα αυτή (του σύγχρονου κειμένου) συναθροίζεται, και ο χώρος αυτός δεν είναι ο συγγραφέας, όπως έλεγαν ως τώρα, είναι ο αναγνώστης. Ο αναγνώστης είναι ο χώρος ακριβώς όπου εγγράφονται, χωρίς καμιά τους να χάνεται, όλες οι αναφορές, από τις οποίες είναι φτιαγμένη μια γραφή. Η ενότητα ενός κειμένου δε βρίσκεται στην προέλευσή του, αλλά στον προορισμό του, όμως αυτός ο προορισμός δεν μπορεί πια να είναι προσωπικός: ο αναγνώστης είναι ένας άνθρωπος χωρίς ιστορία, χωρίς βιογραφία, χωρίς ψυχολογία. Είναι μόνο αυτός ο κάποιος, ο οποίος κρατά, συναθροισμένα στο ίδιο πεδίο, όλα τα ίχνη, από τα οποία έχει συγκροτηθεί το γραπτό.

[...]

Με τον αναγνώστη δεν ασχολήθηκε ποτέ η κλασική κριτική. Γι' αυτή, δεν υπάρχει άλλος άνθρωπος στη λογοτεχνία, από αυτόν που γράφει. Αρχίζουμε τώρα να μην είμαστε πια θύματα αυτού του είδους των “αντιφράσεων”, με τις οποίες η “καλή κοινωνία” αντεγκαλεί υπερφίαλα, υπερασπιζόμενη ακριβώς αυτό που απωθεί, αγνοεί, πνίγει, ή και καταστρέφει. Ξέρουμε ότι, για να αποδώσουμε στη γραφή το μέλλον της, πρέπει να αντιστρέψουμε τον μύθο της: η γέννηση του αναγνώστη πρέπει να εξαγορασθεί με τον θάνατο του Συγγραφέα.

Απόλαυση-Γραφή-Ανάγνωση

by Roland Barthes, Αρχοντή Κόρκα (Translator), Τάσος Μπέτζελος (Editor),

Απόσπασμα

Μια μέρα περπατώντας στην πατρίδα μου, τη νοτιοδυτική Γαλλία, που είναι ένας γαλήνιος τόπος μικροσυνταξιούχων, διάβασα, σε απόσταση κάποιων εκατοντάδων μέτρων, στην πόρτα τριών σπιτιών, τρεις διαφορετικές πινακίδες: «Προσοχή σκύλος», «Ο σκύλος δαγκώνει», «Σκύλος φύλακας». Είναι προφανές ότι σ' αυτή την περιοχή επικρατεί μια πολύ έντονη αίσθηση της ιδιοκτησίας. Το ενδιαφέρον, όμως, δεν βρίσκεται σ' αυτό. αλλά στο εξής: αυτές οι τρεις εκφράσεις δεν εκφέρουν παρά ένα και μοναδικό μήνυμα: Απαγορεύεται η είσοδος (αλλιώς θα σας δαγκώσουν τα σκυλιά). Με άλλα λόγια, η γλωσσολογία, που δεν ασχολείται παρά με μηνύματα, δεν θα μπορούσε να πει τίποτα γι αυτές τις τρεις εκφράσεις που να μην είναι τόσο απλό όσο και τετριμμένο• δεν θα μπορούσε να εξαντλήσει, κάθε άλλο μάλιστα, το νόημα αυτών των εκφράσεων, γιατί αυτό το νόημα εδράζεται στη διαφορά τους: το «Προσοχή Σκύλος» έχει επιθετικό νόημα• το «Ο σκύλος δαγκώνει» φιλανθρωπικό• το «Σκύλος φύλακας» φαινομενικά ουδέτερο. Με άλλα λόγια πάλι, από το ίδιο μήνυμα διαβάζουμε τρεις επιλογές, τρεις δεσμεύσεις, τρεις νοοτροπίες ή, αν προτιμάτε, τρεις μορφές φαντασιακού, τρία άλλοθι για την ιδιοκτησία. Με τη «γλώσσα» της πινακίδας του – με αυτό που θα αποκαλέσω λόγο του, μιας και η γλώσσα είναι ίδια και στις τρεις περιπτώσεις – ο ιδιοκτήτης της βίλας προστατεύεται και καθησυχάζει εαυτόν πίσω από μια συγκεκριμένη αναπαράσταση και, θα έλεγα, πίσω από ένα συγκεκριμένο σύστημα ιδιοκτησίας: εδώ άγριο (προσοχή στο σκύλο, δηλαδή στον ιδιοκτήτη), εκεί προστατευτικό (ο σκύλος δαγκώνει, δηλαδή η βίλα είναι εξοπλισμένη), αλλού, τέλος, νόμιμο (ο σκύλος φυλάει την ιδιοκτησία, πρόκειται για ένα νόμιμο δικαίωμα). Κατ' αυτόν τον τρόπο, στο επίπεδο του πλέον απλού μηνύματος (Απαγορεύεται η είσοδος), η «γλώσσα» (ο λόγος) εκρήγνυται, διαμελίζεται, εκτρέπεται: υπάρχει μια διαίρεση των «γλωσσών», την οποία δεν είναι σε θέση να καταγράψει καμία επιστήμη της επικοινωνίας: η κοινωνία, με τις κοινωνικοοικονομικές και νευρωτικές δομές της, παρεμβαίνει κατασκευάζοντας τη «γλώσσα» ως ένα πεδίο πολέμου.

Ασφαλώς, αυτό που επιτρέπει στη «γλώσσα» να διαιρείται είναι η συνωνυμία, η δυνατότητα να λέγεται το ίδιο πράγμα με πολλούς τρόπους• και η συνωνυμία είναι ένα οργανικό, δομικό και, κατά κάποιον τρόπο, φυσικό δεδομένο της «γλώσσας». Ο πόλεμος των «γλωσσών» δεν είναι εντούτοις «φυσικός»: παράγεται εκεί που η κοινωνία μετασχηματίζει τη διαφορά σε σύγκρουση• θα μπορούσε μάλιστα κάποιος να υποστηρίξει ότι υπάρχει μια σύγκλιση ως προς την προέλευση του καταμερισμού των κοινωνικών τάξεων, της συμβολικής αποσύνδεσης, της διαίρεσης των «γλωσσών» και της νευρωτικής σχίσσης.

Γι αυτό το λόγο το παράδειγμα που έδωσα το πήρα ηθελημένα, a *minimo*, από τη «γλώσσα» μιας και μόνο τάξης, των μικροσυνταξιούχων, η οποία αντιπαραθέτει στα πλαίσια του λόγου της αποχρώσεις προσαρμοστικότητας. Ακόμη περισσότερο, στο επίπεδο της κοινωνικής κοινωνίας, αν μου επιτρέπεται η έκφραση, η γλώσσα εμφανίζεται διηρημένη σε μεγάλα σύνολα. Παρόλ' αυτά οφείλουμε να πιστοποιήσουμε τρία πράγματα που δεν είναι απλά: το πρώτο είναι ότι η διαίρεση των «γλωσσών» δεν επικαλύπτει σημείο προς σημείο τον ταξικό καταμερισμό: από τη μία τάξη στην άλλη υπάρχουν ολισθήσεις, δάνεια, φίλτρα, αναμεταδότες• το δεύτερο είναι ότι ο πόλεμος των «γλωσσών» δεν είναι ο πόλεμος των υποκειμένων: δεν αντιπαρατίθενται ατομικότητες αλλά «γλωσσολογικά» συστήματα, κοινωνιόλεκτοι όχι ιδιόλεκτοι• το τρίτο είναι ότι η διαίρεση των «γλωσσών» εκδηλώνεται σ' ένα φαινομενικό πλαίσιο επικοινωνίας: το εθνικό ιδίωμα. Για να γίνω πιο συγκεκριμένος, θα έλεγα ότι σε εθνική κλίμακα υπάρχει αμοιβαία κατανόηση, αλλά δεν επικοινωνούμε: στην καλύτερη περίπτωση έχουμε μια φιλελεύθερη πρακτική της «γλώσσας».